

Rodzina – jej znaczenie i rozumienie

Znak jakości przyznany CBOS przez
Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 23 stycznia 2019 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

Pomimo dużych zmian społeczno-politycznych oraz ekonomicznych ostatnich dziesięcioleci rodzina niezmiennie pozostaje podstawową komórką życia społecznego, a szczęście rodzinne uważane jest za jedną z podstawowych wartości i cel życiowy wielu Polaków. Nie wszystko jednak w tym zakresie jest stabilne. Zmieniają się m.in. realizowane modele życia rodzinnego, co sprawia, że również rozumienie terminu rodzina podlega przeobrażeniom. Po sześciu latach powróciliśmy w naszych badaniach do tematu życia rodzinnego, pytając Polaków o miejsce rodziny w ich systemie wartości, o to, jak rozumieją rodzinę oraz jakie znaczenie jej nadają¹.

RODZINA JAKO WARTOŚĆ

Szczęście rodzinne zajmuje niezmiennie pierwsze miejsce wśród najważniejszych wartości, jakimi Polacy kierują się w swoim codziennym życiu. W styczniowym badaniu wskazało na nie w tym kontekście aż cztery piąte spośród ogółu ankietowanych (80%). Na drugiej pozycji, ze zdecydowanie mniejszą liczbą wskazań (55%), znalazło się zdrowie, na trzecim – spokój (do najważniejszych wartości zaliczyło go 48% respondentów), a na czwartym – grono przyjaciół (45%). Mniej więcej dwie piąte Polaków za istotne w swoim życiu uznało szacunek innych ludzi (42%) oraz uczciwe życie (42%), a ponad jedna trzecia wskazała w tym kontekście na pracę zawodową (36%). Nieco mniej liczni wymienili wiarę religijną (28%), pomyślność ojczyzny (23%) oraz wolność głoszenia własnych poglądów (18%). Natomiast za stosunkowo najmniej ważne z perspektywy codziennej egzystencji badani uznali: dobrobyt i bogactwo (9%), udział w demokratycznym życiu społeczno-politycznym (8%), życie pełne przygód i wrażeń (5%) oraz sukces i sławę (3%).

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (344) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganym komputerowo (CAPI) w dniach 10–17 stycznia 2019 roku na liczącej 928 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

RYS. 1. Ludzie kierują się różnymi wartościami w życiu. Z podanej listy proszę wskazać nie więcej niż pięć wartości, które uważa Pan(i) za najważniejsze w swoim codziennym życiu.

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli wskazać więcej niż jedną wartość

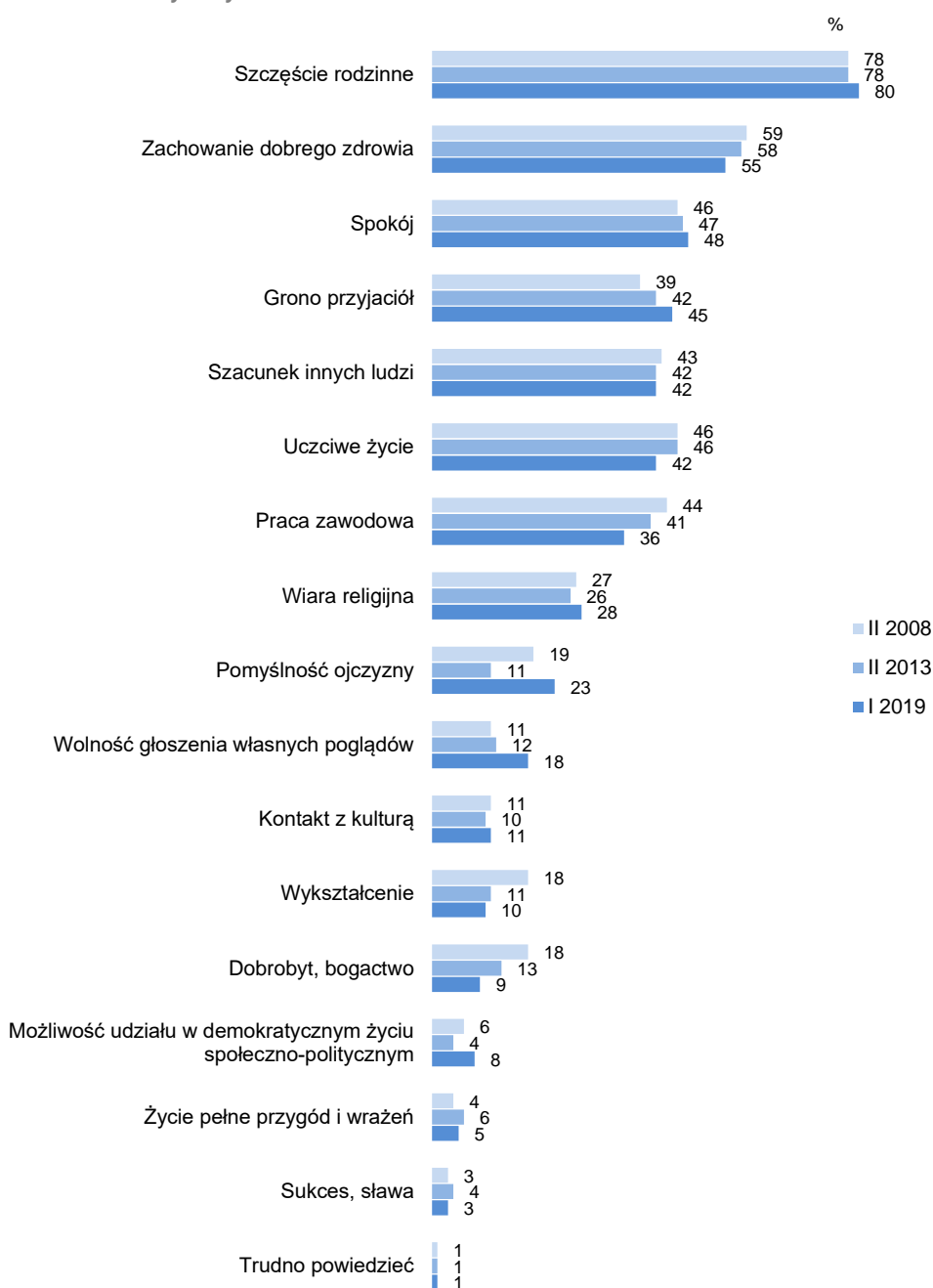
Szczęście rodzinne jako podstawową wartość codziennego życia częściej akcentują kobiety (86%) niż mężczyźni (74%). Podkreślanie znaczenia rodziny rośnie wraz z wykształceniem respondentów, a w grupach społeczno-zawodowych wartość tę stosunkowo najczęściej wskazują gospodynie domowe (97% wskazań), kadra kierownicza oraz specjaliści wyższego i średniego szczebla, a także pracownicy administracyjno-biurowi (po 85%). Istotnie rzadziej niż inni wartość szczęścia rodzinnego akcentują mieszkańcy największych miast (68% wskazań), osoby o najwyższych dochodach *per capita* (74%) i badani najczęściej praktykujący oraz w ogóle niepraktykujący religijnie (po 72%), a uwzględniając status społeczno-zawodowy – bezrobotni (56%) i robotnicy niewykwalifikowani (67%) – zob. tabelę aneksową 1.

W ciągu ostatnich sześciu lat w zasadzie nie zmieniła się ogólna hierarchia podstawowych wartości cenionych przez Polaków, jednak niektóre z nich nieco zyskały na znaczeniu, a inne trochę straciły. Jeżeli chodzi o dłuższe trendy (od 2008 roku), widoczny jest systematyczny wzrost znaczenia przyjaźni oraz spadek wagi przypisywanej pracy zawodowej, bogactwu i wykształceniu. Dodatkowo

od ostatniego pomiaru ubyło respondentów szczególnie ceniących uczciwość (spadek o 4 punkty procentowe) oraz zdrowie (spadek o 3 punkty). Od 2013 roku istotnie zwiększył się z kolei odsetek badanych, dla których istotna jest pomyślność ojczyzny (wzrost o 12 punktów procentowych), wolność głoszenia własnych poglądów (wzrost o 6 punktów) oraz możliwości udziału w demokratycznym życiu społeczno-politycznym (wzrost o 4 punkty).

CBOS

RYS. 2. Ludzie kierują się różnymi wartościami w życiu. Z podanej listy proszę wskazać nie więcej niż pięć wartości, które uważa Pan(i) za najważniejsze w swoim codziennym życiu.

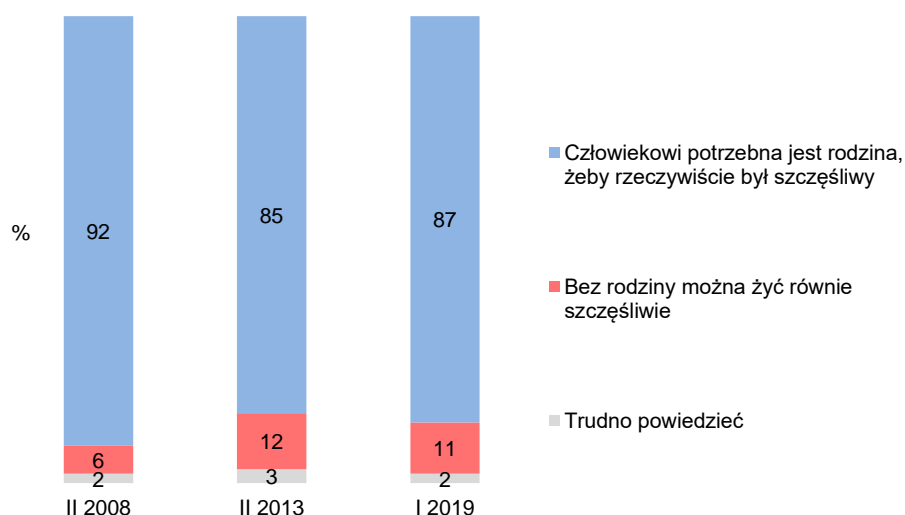
Procenty nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli wskazać więcej niż jedną wartość

ZNACZENIE RODZINY W ŻYCIU

Niezmiennie zdecydowana większość badanych (87%) stoi na stanowisku, że do pełni szczęścia człowiek potrzebuje rodziny. Jedynie co dziewiąty respondent (11%) sądzi, że bez rodziny można żyć równie szczęśliwie. Przekonanie o rodzinie jako koniecznym warunku szczęścia obecnie wyrażane jest nawet minimalnie częściej niż sześć lat temu (wzrost o 2 punkty procentowe), nadal jednak rzadziej niż w 2008 roku (różnica 5 punktów).

CBOS

RYS. 3. Jak Pan(i) sądzi, czy człowiekowi potrzebna jest rodzina, żeby rzeczywiście był szczęśliwy, czy raczej uważa Pan(i), że bez rodziny można żyć równie szczęśliwy?

Również oceny dotyczące roli rodziny w życiu respondentów wypadają obecnie nieco lepiej niż w 2013 roku, a także lepiej niż przed jedenastoma laty. Swoją opinię na ten temat ankietowani wyrażali posługując się skalą od 1 do 10, na której 1 oznaczało, że rodzina w ogóle nie jest ważna w życiu, a 10 – że jest bardzo ważna. Ogromna większość ankietowanych (84%, od 2013 roku wzrost o 3 punkty procentowe, a od 2008 roku – o 6 punktów) wskazała najwyższą wartość. Co siódmy respondent (14%) uznał rodzinę za istotną, choć nie najważniejszą (punkty 7–9 na skali), a tylko nieliczni (2%, spadek o 2 punkty) wybierali wartości poniżej 7, wskazując tym samym na przeciętne znaczenie rodziny w swoim życiu. Średnia ocen na skali 1–10 jest aktualnie najwyższa, odkąd monitorujemy tę kwestię.

TABELA 1

Punkty na skali, na której 1 oznacza, że rodzina w ogóle nie jest ważna w życiu, a 10 – że jest ona bardzo ważna	Respondenci wskazujący znaczenie rodziny w ich życiu		
	II 2008	II 2013	I 2019
	w procentach		
1 – w ogóle nieważna	0	1	0
2	0	0	0
3	0	0	0
4	0	0	0
5	1	2	1
6	1	1	1
7	3	2	2
8	7	6	5
9	10	7	7
10 – bardzo ważna	78	81	84
Średnia na skali 1–10	9,58	9,55	9,66

Ze względu na powszechnie podkreślane bardzo duże znaczenie rodziny w codziennym życiu Polaków, wartości średniej są jedynie w niewielkim stopniu zróżnicowane przez zmienne społeczno-demograficzne. Istotną rolę rodziny w swoim życiu nieco rzadziej niż inni podkreślają mieszkańcy największych miast (wartość średniej równa 9,21), osoby w wieku od 18 do 24 lat (9,38), badani o najwyższych dochodach *per capita* (9,48) i lewicowych poglądach politycznych (9,46). W grupach społeczno-zawodowych są to uczniowie i studenci (9,47) oraz robotnicy wykwalifikowani (9,48). Ponadto rodzina jest nieco mniej ważna dla mężczyzn niż kobiet (9,55 wobec 9,76) – zob. tabelę aneksową 3.

SPOŁECZNA DEFINICJA RODZINY

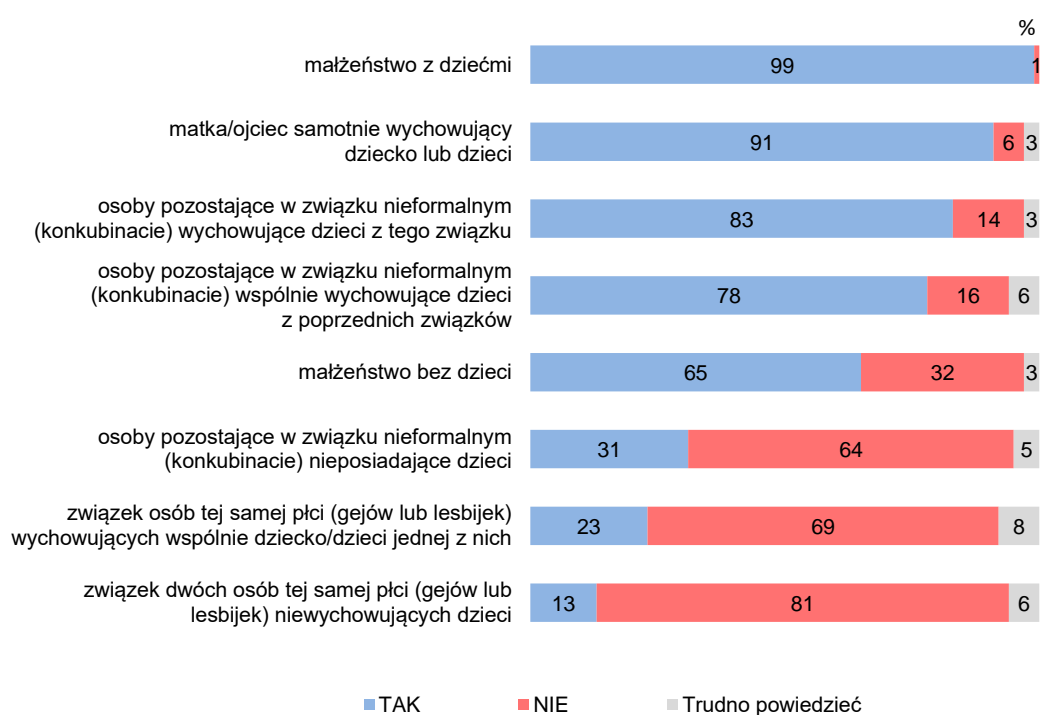
Zmiany społeczno-kulturowe w zakresie życia małżeńsko-rodzinnego, związane m.in. ze wzrostem liczby rozwodów, odracaniem lub niepodejmowaniem decyzji o małżeństwie i prokreacji, istotnym zwiększaniem się odsetka związków nieformalnych oraz dzieci urodzonych w takich związkach, muszą siłą rzeczy prowadzić do redefinicji pojęcia rodziny. Potwierdzają to odpowiedzi na pytanie, czym, w rozumieniu Polaków, jest rodzina. Czy tworzą ją wyłącznie małżonkowie z dziećmi czy też można uznać, że są nią również osoby pozostające w związku nieformalnym i wspólnie wychowujące dzieci, rodzic samotnie wychowujący potomstwo, małżeństwo bezdzietne lub związek partnerski osób tej samej płci?

Okazuje się, że niezmiennie nie ma w zasadzie żadnych wątpliwości co do tego, że rodzinę stanowią małżonkowie z dziećmi (99% wskazań). Zdecydowana większość badanych (91%) uznaje za rodzinę także matkę lub ojca samotnie wychowujących przynajmniej jedno dziecko. Dość powszechne jest również przekonanie, że rodzinę stanowią osoby pozostające w związku nieformalnym i wychowujące dzieci z tego związku (83% wskazań). Ponad trzy czwarte badanych (78%) uznaje za rodzinę także

osoby pozostające w związku nieformalnym (konkubinacie) wspólnie wychowujące dzieci z poprzednich związków, a dwie trzecie (65%) mianem rodziny określa małżeństwo bez dzieci. Pozostałe wymienione rodzaje związków między ludźmi zdecydowanie rzadziej określane są jako rodzina. Jedynie niespełna co trzeci respondent tym mianem określa nieformalny związek dwojga ludzi, którzy nie mają dzieci (31%), a jeszcze mniej liczną grupę stanowią ci, którzy za rodzinę uznają związek osób tej samej płci wychowujących dziecko/dzieci jednej z nich (23%) czy też, tym bardziej, związek gejów lub lesbijek niewychowujących dzieci (13%).

CBOS

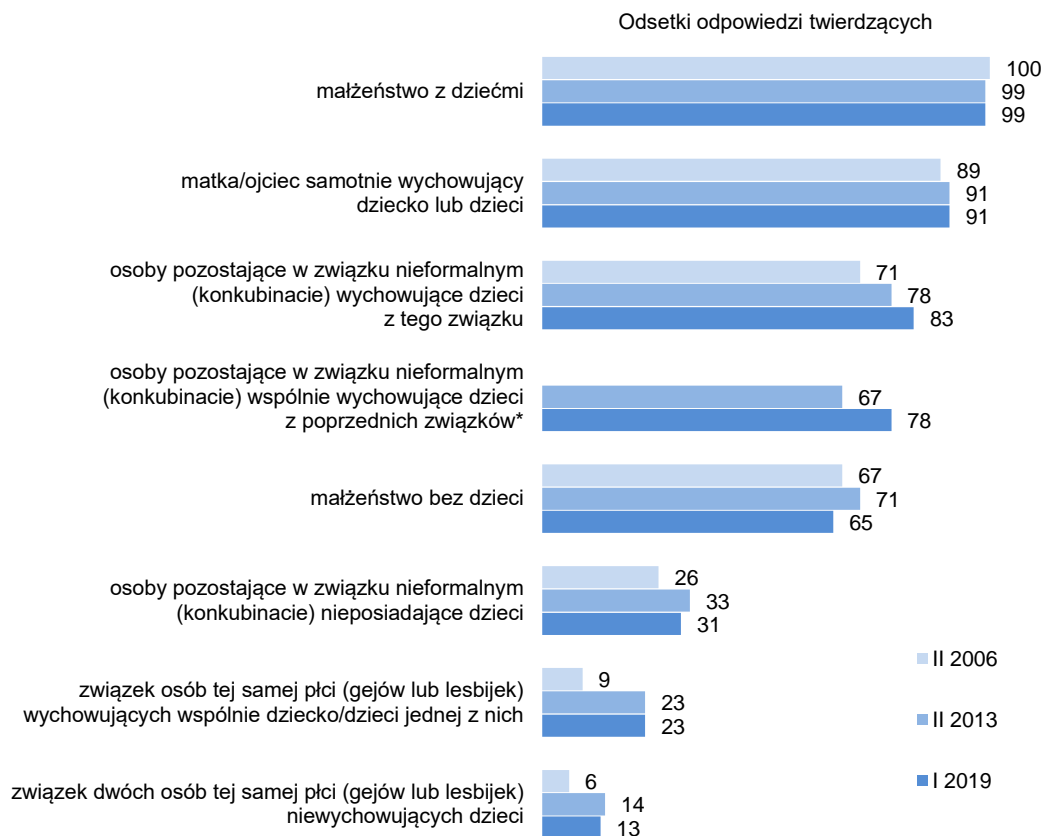
RYS. 4. Jaki rodzaj związku między ludźmi uznał(a)by Pan(i) za rodzinę, a jaki nie? Czy, Pana(i) zdaniem, rodzinę tworzy (tworzą):

Zmiany w czasie sugerują, iż termin rodzina rozumiany jest coraz szerzej. Systematycznie przybywa opinii, że rodzinę stanowią osoby pozostające w związku nieformalnym i wspólnie wychowujące dzieci z tego związku. Częściej niż poprzednio za rodzinę uważany jest również tzw. model patchworkowy, w którym osoby aktualnie pozostające ze sobą w związku nieformalnym wspólnie wychowują dzieci z poprzednich związków². Rzadziej zaś niż przed sześcioma laty badani za rodzinę uznają bezdzietne małżeństwo lub parę konkubentów nieposiadających dzieci.

² Zmiany opinii w tym przypadku mogą wynikać także z nieco inaczej zdefiniowanego modelu. Słowa konkubent/konkubina użyte w 2013 roku mogły być odbierane pejoratywnie i wpłynąć na odpowiedzi.

RYS. 5. Jaki rodzaj związku między ludźmi uznał(a)by Pan(i) za rodzinę, a jaki nie? Czy, Pana(i) zdaniem, rodzinę tworzy (tworzą):

* W 2013 roku model ten został zdefiniowany jako „matka/ojciec z dziećmi i konkubent/konkubina”

O nieznacznym poszerzaniu się definicji rodziny świadczy również przeciętna wartość sumarycznego wskaźnika mierzonego na skali od 0 do 8, utworzonego na podstawie odpowiedzi twierdzących na pytanie o definicję rodziny. W 2013 roku jego wartość wyniosła 4,76, a obecnie wynosi 4,81. Można też zauważyć, że szerszemu rozumieniu tego pojęcia (o czym świadczy wyższa niż przeciętnie wartość średniej wskaźnika) sprzyja przede wszystkim młodszy wiek respondentów, wyższy poziom wykształcenia, zamieszkiwanie w większej miejscowości, wyższy dochód *per capita*, rzadsze uczestnictwo w praktykach religijnych oraz lewicowa orientacja polityczna. Uwzględniając stan cywilny można stwierdzić, że najszerszej rodzinę definiują osoby rozwiedzione oraz kawalerowie i panny, a biorąc pod uwagę status zawodowy – uczniowie i studenci, kadra kierownicza i specjaliści wyższego szczebla, pracownicy usług oraz personel administracyjno-biurowy (zob. tabelę 2).

TABELA 2

Cechy społeczno-demograficzne	Wskaźnik „pojemności” pojęcia rodzina*	Odchylenie standardowe
Ogółem	4,81	1,71
Płeć		
Mężczyźni	4,71	1,72
Kobiety	4,90	1,69
Wiek		
18–24 lata	5,51	1,84
25–34	5,05	1,55
35–44	4,94	1,68
45–54	4,78	1,58
55–64	4,64	1,79
65 lat i więcej	4,36	1,70
Miejsce zamieszkania		
Wieś	4,57	1,65
Miasto do 19 999	4,76	1,54
20 000 – 99 999	4,94	1,79
100 000 – 499 999	4,98	1,55
500 000 i więcej mieszkańców	5,36	2,01
Wykształcenie		
Podstawowe / gimnazjalne	4,57	1,80
Zasadnicze zawodowe	4,44	1,58
Średnie	4,94	1,74
Wyższe	5,16	1,62
Stan cywilny		
Kawaler/panna	5,18	1,82
Żonaty/mężatka	4,70	1,63
Rozwiedziony(a)	5,41	1,79
Wdowiec/wdowa	4,47	1,76
Grupa społeczno-zawodowa (pracujący)		
Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem	5,25	1,50
Średni personel, technicy	4,54	1,61
Pracownicy administracyjno-biurowi	5,10	1,53
Pracownicy usług	5,13	1,49
Robotnicy wykwalifikowani	4,86	1,67
Robotnicy niewykwalifikowani	4,87	1,39
Rolnicy	4,37	1,55
Pracujący na własny rachunek	5,02	1,78
Bezrobotni	4,77	1,94
Emeryci	4,39	1,71
Renciści	4,26	1,93
Uczniowie i studenci	5,53	1,83
Gospodynie domowe i inni	4,84	1,75
Dochody na jedną osobę w gospodarstwie domowym		
Do 899 zł	4,60	1,58
Od 900 zł do 1299 zł	4,76	1,58
Od 1300 zł do 1799 zł	4,69	1,56
Od 1800 zł do 2499 zł	4,86	1,57
2500 zł i więcej	5,49	1,72
Uczestnictwo w praktykach religijnych		
Kilka razy w tygodniu	3,96	1,49
Raz w tygodniu	4,29	1,55
1–2 razy w miesiącu	5,16	1,45
Kilka razy w roku	5,17	1,61
W ogóle nie uczestniczy	6,08	1,70
Poglądy polityczne		
Lewica	5,50	1,72
Centrum	5,20	1,52
Prawica	4,44	1,54

*Wskaźnik powstał ze zliczenia twierdzących odpowiedzi na pytanie o ocenę różnych form związków jako rodziny (może przyjmować wartości od 0 do 8)

Utrzymująca się w ostatnich latach stosunkowo wysoka liczba rozwodów, a w dłuższej perspektywie także istotny spadek liczby decyzji matrymonialnych i prokreacyjnych nie wpływają na społeczne znaczenie przypisywane rodzinie. Polacy niezmiennie szczęście rodzinne przedkładają nad wszelkie inne cele i dążenia, stojąc jednocześnie w zdecydowanej większości na stanowisku, że bez rodziny trudno jest być rzeczywiście szczęśliwym. Opinia ta wyrażana jest aktualnie nawet nieco częściej niż w 2013 roku. Od tego czasu nieco wzrósł także odsetek respondentów przypisujących maksymalną wartość na 10-punktowej skali w ocenie znaczenia rodziny w swoim własnym życiu.

Wprawdzie znaczenie rodziny jest niezmiennie i niemal jednomyślnie uznawane za duże, jednak jej rozumienie nie jest już tak jednoznaczne. Można odnieść wrażenie, że pojemność tego słowa nieco się poszerza. Systematycznie przybywa respondentów skłonnych za rodziny uważać konkubiny osób odmiennej płci wychowujących dzieci – zarówno wspólne, jak i z poprzednich związków. Natomiast nieco rzadziej niż poprzednio badani jako rodzinę określają związek bezdzietny – zarówno formalny, jak i nieformalny.

Opracował

Rafał Boguszewski